

EL-MELİKÜ'Z-ZAHİR RÜKNÜ'D-DİN BAYBARS ZAMANI MEMLUK DEVLETİNİN DİNİ SİYASETİ

Süleyman ÖZBEK

X. yüzyıldan itibaren kitleler halinde İslamiyeti kabul eden Türkler, bu tarihten itibaren de İslâm âleminin hâmîliğini üstlenmek mecburiyetinde kalmışlardır. Türklerin İslâm âlemindeki ilk hâmîliği, 1058 yılında Bağdat Abbasî Halifesi *Kâim bi-Emrillah*'ın, Şîf Büveyhoğulları'nın tahakkümünden kurtulmak için Selçuklu Sultanı *Tuğrul Bey*'den yardım istemesiyle başlamış ve İslâm dünyasına karşı, Hıristiyan Avrupa tarafından düzenlenen Haçlı Seferleri ve putperest Moğol istilasını göğüslemesiyle devam etmiştir.

Bilindiği gibi Büyük Selçuklu Devletinin ve Atabeğliklerin inkırazından sonra İslâm âlemi gerek Haçlı Seferlerine, gerekse Moğol istilasına karşı koymaktan aciz kalmıştı. Bunun neticesinde, Suriye ve Kıbrıs'ta çeşitli Haçlı Kontlukları kurulmuş, Moğollar ise İran ve Anadolu'yu istila ile Suriye ve Mısır üzerine yönelmişlerdi. Hatta Moğolların yaptığı yağma ve kıtalden Abbasî Halifesi ve Hilafet merkezi olan Bağdad dahi kurtulamamıştı.

Rüknü' d-Din Baybars 1260 yılında, İslâm dünyasının Moğol istilasına ve Haçlı saldırılarına karşı koymaktan aciz kaldığı böyle bir zamanda el-Melikü'z-Zâhir (1260-1277) lakâbıyla IV. Memlûk Sultanı olarak tahta oturdu. Ortaçağ İslâm devletlerinde olduğu gibi, *Baybars*'ın saltanatu esnasında takip ettiği dahilî ve haricî siyasetin ana temeli de İslâmî siyasettir. Yaptığı her işte İslâmı ön plâna alan *Baybars*, islâm âleminin neredeyse inkıraza uğrayacağı bir zamanda hükümdar olmasına rağmen, İslâmı müdafaa gayesiyle açtığı cihad bayrağının altına kısa zamanda güçlü bir ordu toplamaya muvaffak olmuştur. O, diğer İslam devletleriyle kurduğu ittifak teşebbüslerinde de İslâmiyeti araç olarak kullanmış ve bu ittifakların gerçekleşmesinde de başarılı olmuştur.

Memlûk Sultanı *Baybars*'ın, İslâm âlemiyle münasebetleri her şeyden önce Moğollar ve Suriye'deki Haçlı Kontlukları ile yaptığı mücadeleler vesilesiyle, İslâm âleminin bayraktarlığını yapmasına bağlıdır. Onun dinî cephesindeki en önemli yeri ise, 1258 tarihinde *Hulagu*'nun ortadan kaldırmış olduğu Bağdad Abbasî Hilafetini Mısır'da yeniden ikâme etmesi alır.

Ortaçağ Türk-İslâm devleti anânelerine göre yeni kurulmuş olan bir İslâm devleti, meşruiyetini isbat için Bağdad'ta bulunan ve bütün müslümanların dinî lideri durumunda olan Abbasî Halifesi'nden, hükümranlığını tasdik edici bir menşur almak mecburiyetindeydi. Böylece bu yeni devlet, diğer İslâm devletleri nezdine bir mütegalibe veya asî değil, saygıdeğer bir devlet ve sultanlık sayılırdı.

1250 yılında kurulmuş olan Mısır Türk-Memlûk Devleti de, idarecilerinin köle asıllı olması sebebiyle gerek halk üzerinde, gerekse diğer İslâm devletleri üzerinde henüz bir nüfuz tesis edememiş, kendisini kabul ettirememişti. *el-Melikü's-Salih Necme'd-Din Eyyûb'un karısı Şecerü'd-Durr*, üvey oğlu *el-Melikü'l-Muazzam Turanşah*'ın katlinden hemen sonra, kocasının memlûkleri tarafından tahta geçirildi. İslâm tarihinde ilklerden olan böyle bir hadise sebebiyle Memlûk Devleti, başta Halife olmak üzere bütün İslâm âleminde alaycı bir tenkide uğradı¹. Bu tenkid sebebiyle *Şecerü'd-Dürr*, Atabekü'l-Asâkir ilan edilen ve *el-Melikü's-Salih*'in memlûklerinden olan *Aybeg el-Türkmânî* (1250-1257)

¹ Şecerü'd-Dürr, dirayetli bir kadın olmakla beraber, Onun saltanat makamını işgal etmesi çeşitli tartışmalara sebebiyet verdi. bütün itirazlara rağmen Bahrî Memlûkleri, Şecerü'd-Dürr'ün sultan olmasında kararlıydılar. Onlar Şecerü'd-Dürr'ü saltanat makamına oturtmakla efendileri el-Melikü's-Salih'e karşı olan vefa borçlarını ödedikleri kanaatündeydiler. Fakat, bir süre sonra kadın sultana karşı muhalefet artacak ve Bağdat Abbasi Halifes'nden sert olduğu kadar da alaycı bir mektubun gelmesine sebep olacaktı. Halife, Memlûk emirlerine yazdığı mektupda "Eğer orada sultan olacak erkek yoksa, Bağdad'dan size erkek göndereyim" (el-makrizî *Kitabu's-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk* I, 368.) sözleriyle Şecerü'd-Dürr'ün saltanatını tasvip etmediğini ifade ediyordu.

ile evlenerek tahtan feragat etmek mecburiyetinde kaldı².

Memlûk tahtının yeni sahibi *Aybeg*, kısa bir süre sonra devlet idaresine tamamıyla hakim olarak kendisini *el-Melikü'l-Mu'izz* adıyla sultan ilan etti³. *Aybeg*, gerek bu yeni devlete bir meşruluk kazandırmak ve gerekse diğer Memlûk emirlerinin muhtemel bir isyanına mani olmak için Abbasî Halifesi'nden menşur alması gerektiğini biliyordu. Bu sebeble O, 1256 yılında emîr *Şemse'd-Din Sunkuru'l-Akra'yı*, Abbasî Halifesi *el-Mu'tasimbi'llah'a* göndererek ondan hil'at ve menşur talebiyle Memlûk sultanlığının tasdikini istedi⁴. Fakat Moğol istilasının Bağdad kapılarına dayandığı bir zamanda yapılan bu müracaat Halife tarafından pek itibar görmediği gibi *Aybeg'e* de müsbet veya menfî herhangi bir cevap verilmedi⁵.

Gerçekten de, Moğol hükümdarı *Mengü Kaan* (1251-1259), gerek Abbasî Hilafetine ve gerekse Batınîlere karşı yıllardır batıdan gelen yardım çağrılarına nihayet icabet ederek, 1253 yılında kardeşi *Hülagu'yı* (1256-1265) İran ve Suriye'yi ele geçirmekle görevlendirmişti. *Hülagu*, emri altında toplanan büyük bir Moğol ordusuyla kısa zamanda İran'ı ele geçirerek, 1258 yılında Abbasî Hilafetinin merkezi olan Bağdad kapılarına dayandı. Ne var ki, *Hülagu*, İran ve Suriye'deki diğer şehir ve kaleleri kolaylıkla ele geçirirken, Bağdad'ı işgal edip etmeme hususunda tereddüt içerisindeydi. Çünkü o, şehri işgal ile Halife'ye dokunacak olursa "dünyanın muvazenesinin bozulacağı, güneşin artık aydınlatmıyacağı, yağmurun yağmıyacağı ve yeryüzünde hiç bir bitkinin yeşermeyeceğine inandırılmıştı⁶. Daha sonraları yapılan ısrarlı telkinler karşısında *Hülagu*, şehri işgal ettiği gibi, ordusunun Bağdad'ta yaptığı yağma ve kıtale de göz

² el-Makrizî, *Kitabü's-Sülûk...*, I, 367- 368.

³ el-Makrizî, *Kitabü's-Sülûk...*, I, 392.

⁴ el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 398.

⁵ Abdü'l-Aziz Khowaitir, *Baibars The First, His Erdeavours and Achievements*, London 1978, 34.

⁶ G.Wiet, *l'Egypte Arabe*, Paris 1937, 437

yumdu. Tevkif edilen Halife, yapılan bir dizi işkenceler neticesinde hazinelerinin yeri söylenildikten sonra bütün ailesiyle birlikte öldürüldü⁷. Moğolların Abbasî hanedanına karşı gerçekleştirdikleri bu katliâmndan pek az kimse Bağdad'ı terk ile hayatını kurtarabildi.

Bu sırada Mısır'da *el-Melikü'l-Mu'izz Aybek* katledilmiş, yerine Atabek olan *Kutuz* (1259-1260), *el-Melikü'l-Muzaffer* lakâbıyla Memlûk tahtına oturmuştu⁸. *Kutuz* da tıpkı selefi gibi hakimiyetini meşrulaştırmak istiyordu. O, *Ebu'l-Kâsım Ahmed* adında Abbasi Hanedanına mensup birisinin, Irak'ın batısında bulunan Benû Mühennâ Araplarının yanına iltica ettiğini haber almıştı. Aybek'in yaptığı gibi, Abbasî Hanedânına mensub olduğunu iddia eden bu zattan Hil'at ve Menşûr istemek yerine *Kutuz*, şartların icâb ettiği şekilde hareketle, *Ebu'l Kasım Ahmed*'i Mısır'a getirterek Kahire'de Halife ilan etmek düşüncesindeydi. Fakat, o an için Moğollara karşı büyük bir savaş hazırlığında bulunması sebebiyle *Kutuz* bu düşüncesini bir süre ertelemek mecburiyetinde kaldı⁹. Ne var ki, *Kutuz*'un Ayn-Câlût savaşından hemen sonra *Baybars* ve arkadaşları tarafından öldürülmesi, bu teşebbüsün de akîm kalmasına sebep oldu.

Yeni Memlûk sultanı *Baybars*'da, kısa bir süre sonra selefleri gibi kendisini meşrû gösterme gayreti içine girdi. Memlûk devleti her ne kadar 1260 yılında Moğollara karşı kazanılan Ayn-Câlût zaferiyle, İslâm âleminde büyük bir ün ve nüfûz kazanmışsa da, bu onların meşruiyetinin tasdik edildiği anlamında değildi. Bu sebeple *Baybars*, *Kutuz*'un yarım kalan teşebbüsünü gerçekleştirmeye karar verdi.

Cengiz Moğollarını tarih sahnesine çıktıklarından beri ilk defa Ayn-Câlût'ta¹⁰ büyük bir yenilgiye uğratan Memlûk devletini kedisi için

⁷ el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk*...I, 409.

⁸ el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk*...I, 417.

⁹ Yunûnî, *Zeylu Mir'âtü'z-Zemân*, Haydarâbâd 1955, I, 485.

¹⁰ Ayn-Câlût Savaşının Türk-İslâm ve dünya tarihi açısından önemi için, "Moğol İstilâsının Durak Noktası Ayn-Câlût Savaşı ve Sonuçları", adlı makalemize bakınız.

en emin yer olarak gören *Ebu'l-Kâsım Ahmed*, Dımaşk Nâibi emîr *Alaaddin Tayberis el-Vezirî* ile emîr *Alaaddin Bundukdâr*'a bir mektup göndererek, Sultan *Baybars*'s iltica etmek istediğini bildirdi. Durumdan haberdar edilen *Baybars*, hiç zaman kaybetmeden Dımaşk naibine bir haber göndererek, *Ebu'l-Kâsım Ahmed*'in tazîm ve hürmetle Kahire'ye getirilmesini emretti¹¹.

9 Haziran 1261 tarihinde, Kahire'ye gelen *Ebu'l-Kâsım Ahmed*, *Baybars* tarafından şehrin dışında karşılandı. Memlûk sultanının yanında devlet erkânı ve halktan pek çok kimse de bu merasime katıldı. Hatta, Kahire'deki Hıristiyan ve Yahudiler de ellerinde tevrat ve inciller olduğu halde bu karşılama merasimine iştirak ettiler¹².

Bu görkemli karşılama merasiminden dört gün sonra *Baybars*, başta ulemâ, vezirler, kumandanlar ve bütün halkın dahil olduğu bir toplantıda, *Ebu'l-Kâsım Ahmed*'in şeceresini okutarak ulemâdan doğruluk derecesini sordu. Nihayet yapılan tedkik neticesinde, Abbasî Hanedanından olduğu kesinlik kazanan *Ebu'l-Kâsım, el-Mustansırbi'llah* lakâbıyla Halife ilan edildi. Başta *Baybars* olmak üzere toplantıda bulunan herkes, yeni Abbasî Halifesine biat etti. Yemin merasiminin tamamlanmasından sonra Halife *el-Mustansırbi'llah*, Sultan *Baybars*'a kılıç kuşatarak saltanatını tasdik eden bir de mensûr verdi¹³.

Halifeden aldığı menşur ile bütün Kahire sokaklarında daha büyük bir merasim alayı ile dolaşan *Baybars*¹⁴, daha sonra Halifenin adının hutbelerde okunmasını ve basılan paralara da yazılmasını emretti¹⁵. Böylece *Baybars*, seleflerinin başaramadığı bir işi başararak, hem Abbasî

Askeri Tarih Bülteni (Ağustos 1991), s.31, 11-21.

¹¹ İbni Abdi'z-Zâhir, *el-Ravdu'z-Zâhir Fî Sireti el-Melikü'z-Zâhir* (İng. Trns. S.F. Sadeque), Dacca 1956, s. 275; el-Makrizî, *Kitâbu's-Sülûk...*, I, 448.

¹² İbn Abdi'z-Zâhir, *Siret...*, 275; el-Makrizî, *Kitâbu's-Sülûk...*, I, 449.

¹³ İbn Abdi'z-Zâhir, *Siret...*, 275; el-Makrizî, *Kitâbu's-Sülûk...*, I, 450.

¹⁴ İbn Abdi'z-Zâhir, *Siret...*, 281.

¹⁵ İbn Abdi'z-Zâhir, *Siret...*, 275; el-Makrizî, *Kitâbu's-Sülûk...*, I, 450.

Hilafetini Mısır'da yeniden ikâme ederek İslâm âlemini rûhânî liderden mahrum bırakmamış, hem de Halifeden aldığı menşur ile Memlûk Devletinin ve kendisinin meşruiyetini tasdik ettirmiş oluyordu.

Yeni Abbasî Halifesi kısa bir süre sonra *Baybars*'a müracaat ederek, Hilafet merkezi olan Bağdad'ı Moğollardan geri almak için askeri yardım talebinde bulundu. *Baybars*, önceleri bu teklifi memnuniyetle karşılayarak Halife'ye çok sayıda asker vermeyi düşündü. Fakat emirlerin, askerî kuvvete muhtaç oldukları böylesine karışık bir zamanda, bu kadar çok askerin Halife ile Bağdad'a gönderilmesini doğru bulmadıklarını ifade etmeleri üzerine bu kararından vazgeçti. 8 Ekim 1261 tarihinde, yardımcı kuvvet olarak verdiği 300 kişilik bir süvari birliği ile Halife'yi Bağdad'a uğurluyan *Baybars*, Dimaşk'a kadar bizzat Halife'ye refakat ederek Kahire'ye geri döndü¹⁶.

Baybars'ın verdiği kuvvetlerle Rahbe mevkiine gelen Halife, burada kendisi gibi Bağdad'taki Moğol katliamından kaçarak hayatını kurtaran Abbasî ailesinden, *Ebu'l-Abbas Ahmed* ile karşılaştı. Çok kısa bir zaman sonra Halifelik makamını işgal edecek olan *Ebu'l-Abbas Ahmed*'in yanında, Türkmenlerden 700 atlı toplanmıştı. *Baybars*'ın kendine karşı iyi muamelede bulunduğunu anlatan Halife, ona Kahire'ye Memlûk Sultanının yanına gitmesi yolunda tavsiyede bulundu¹⁷. 28 Aralık 1261 yılında Ane mevkiine vasıl olan Halife, burada *Kara Boğa* kumandasındaki bir Moğol birliğinin saldırısına uğradı. Halife'nin Türkmenlerden müteşekkil kuvvetlerinin bozguna uğratan Moğollar, başta Halife *Mustansır bi'llah* olmak üzere hepsini kılıçtan geçirdiler¹⁸.

Halife'nin Moğollar tarafından katledildiğini haber alan *Baybars*,

¹⁶ İbn Abdi'z-Zâhir, *Siret...*, s.282; Halife'ye verilecek asker sayısı hakkında bir Memlûk emirinin *Baybars*'ı ikaz ettiğini bildiren el-Makrizî, bu şahsın ismini zikretmez. (*Kitabu's-Sülûk...*, I, 462.)

¹⁷ el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 463.

¹⁸ el-Makrizî, Halifenin çarpışma esnasında mı, yoksa daha sonra mı öldüğünün kesin olarak bilinmediğini ifadeyle "ağır yaralı olarak sığındığı bir Arap kabilesinin yanında öldüğü" yolunda bir ihtimal olduğu kaydını da düşer (*Kitabu's-Sülûk...*, I, 467)

çok müteessir olmakla birlikte bu hadiseye biraz da memnun olmuştur . Çünkü o, Halife'nin Bağdad'a geri dönmesi için her türlü yardımı yapmakla birlikte buna pek taraftar değildi. Halife'nin Mısır'da kendi yanında kalması ile İslâm devletleri üzerinde daha fazla bir nüfuz tesis edeceğine inanıyordu. Nitekim daha sonra *Baybars, Hâkim bi-emri'llah* lakâbı ile ikinci Halife ilan ettiği *Ebu'l-Abbas Ahmed*'i, Bağdad'a göndermeyerek yanında alıkoymakla bunu teyid etmektedir.

19 Ocak 1262 tarihinde Kahire'ye gelen *Ebu'l-Abbas Ahmed*'i şehir dışında karşılayan *Baybars*, onu her türlü ihtiyacı karşılanmak üzere Burcu'l-Kebir'de misafir etti¹⁹. Bundan bir müddet sonra ise 22 Kasım 1262 tarihinde *Hakim bi-emri'llah* adıyla II. Halife ilan edilen *Ebu'l-Abbas Ahmed*'i bîat ettiği²⁰. Yeni Halife'nin Bağdad'a gitmesine müsaade etmeyen *Baybars*, ona belli bir miktar maaş tahsisi ile emrine belirli sayıda hassa askeri vererek Kahire'de ikamete mecbur etti.

Baybars tarafından bütün yetkileri elinden alınan Halife, sahib olduğu makamı adeta sembolik olarak işgal etmekteydi. Daha sonraları ise Memluk Sultanı Halife'yi adeta bir memuru gibi kullanmaya başladı. İsteddiği konuda istediği izin belgesini rahatlıkla alıyor hatta gerekirse yaptığı bir hata karşılığında Halife'ye ceza dahi verebiliyordu. Bununla birlikte Halife, kendisine menşur talebiyle müracaat eden bazı İslâm devletlerine istenilen menşuru vermekte de serbest bırakıldı.

Baybars böylece Mısır'da yeniden ikâme ettiği Abbasi Hilafetinin kendisine rakip bir güç olarak ortaya çıkmasına mani olduğu gibi, selâhiyetlerini elinden alarak Halifeyi kontrol altına almakla da diğer İslâm devletleri üzerinde büyük nüfuz kazanmıştır. Nitekim Abbasi Hilafetinin Mısır'da yeniden ikâme edildiğini haber alan Altınorda Hanı *Berke* (1257-1266), Memlûk sultanına gönderdiği mektubta İslâm âlemine yaptığı hizmet

¹⁹ el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 468.

²⁰ el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 477; İbn İyas, II. Halife Ebu'l-Abbas Ahmed'in ilk Mısır Abbasi halifesi olduğunu kaydeder. İbn İyas'ın böyle bir ifade kullanması herhaldel Halife Mustansır bi'llah'ın Bağdad'a dönmek istemesi sebebiyle gerektir.

dolayısıyla teşekkür ediyordu²¹.

Baybars'ın İslâm devletleri ile münasebetlerinde, Anadolu Selçuklu devleti ile münasebetleri önemli bir yer işgal eder. Selçuklular, 1236 yılında *Alaaddin Keykûbâd*'ın (1220-1237) Moğol hakimiyetini kabul etmesiyle hukuken, 1243 Köseadağı savaşında alınan yenilgiyle de fiilen Moğol tahakkümü altına girmişlerdi. Kısa zamanda ağırlaşan ve Anadolu'daki hayatı çekilmez hale getiren bu Moğol tahakkümünden kurtulmak için, başta sultan *II İzzeddin Keykâvüs* olmak üzere çeşitli Türkmen aşiretleri sık sık isyan teşebbüslerinde bulunarak Memlûk sultanlığından yardım talebinde bulunmuşlardır.

Baybars, daha Anadolu'dan yardım çağrıları gelmeden çok önce bir İslam devletinin Putperest Moğol saldırılarına maruz kaldığını görünce harekete geçmiş ve ilk yardım teklifini kendisi yapmıştır. *II İzzeddin Keykâvüs*'un kardeşi ile ihtilafa düştüğünü ve Moğolların da kardeşini desteklemeleri yüzünden, Konya'da tutunamıyarak Antalya taraflarına çekildiğini haber alan *Baybars*, ona yardım etmeye karar verdi. 1261 sonbaharında *İmedü' d-Din Abdü'r-Rahîm el-Hâşimî* ve emir *Şerefü' d-Din el-Câkî*'den müteşekkil bir elçi heyetini Antalya'ya gönderdi. Heyet *İzzeddin*'i Mısır'a davetle, eğer bu daveti kabul edecek olursa Memlûk Sultanının tahtına ve ülkesine tekrar sahip olması için *İzzeddin*'e her türlü yardımı yapmaktan imtina etmeyeceğini bildirdi²².

Saltanatı zamanında başlayan ve kendisinden sonra da uzun yıllar devam edecek olan bu yardım taleplerini daima memnuniyetle karşılayan *Baybars*, bu yardım çağrılarını 1277 yılında hazırladığı büyük bir ordu ile de bilfiil icabet etmiştir. 1277 yılında Elbistan'da karşılaştığı Moğol ordusunu bozguna uğratan *Baybars*, Selçuklu payitahtı Kayseri'ye kadar gelerek burada, Selçuklu devletinin hakimiyet gelenekleri üzere yapılan merasimle Selçuklu tahtına oturmuştur²³. Ancak daha önce *Baybars*'tan

²¹ W.Tiesenhausen, *Altınorda Tarihine Ait Metinler* (Arapça Kaynakların Trc. İ.H.İzmirli), İst. 1941., (Baybars el-Mansuri, 161-162).

²² Yununi, *Zeyl...*, II, 160.

²³ Kadı Muhyiddin İbn Abdî'z-Zâhir'den naklen, Kalkaşandî, *Subhu'l-A'sâ Fî*

yardım isteyen ve onu ısrarla Anadolu'ya davet eden başta Selçuklu veziri *Pervane Muinü'd-Din Süleyman* olmak üzere bütün Selçuklu ricali, Moğollardan korkuları sebebiyle hiç bir yardımda bulunmamış ve onu yalnız bırakmışlardır.

Baybars, hareket üssünden uzakta Moğollar ile yapacağı muhtemel bir harbin mahzurlarını göz önünde bulunduruyordu. Nitekim O, İlhanlı hükümdarı *Abaka* (1265-1282)'nın da büyük bir ordu ile Anadolu'ya yaklaşmakta olduğunu haber alınca, durumun aleyhine dönmekte olduğunu farkederek derhal ordusuyla birlikte Suriye'ye çekildi²⁴. Memlûk ordusunun hemen akabinde Anadolu'ya giren *Abaka*, Elbistan Ovasına kadar gelerek savaş meydanında incelemelere bulundu. Bu incelemeler neticesinde Suriye'de kendisini bekleyen Memluk ordusu ile bir savaşı göze alamayan *Abaka*, Anadolu'ya dönerek bütün hıncını Kayseri'den Erzincan'a kadar büyük bir katliamda bulunarak müdafaasız ve günahsız Anadolu halkından çıkardı²⁵.

1277 Anadolu seferi, *Baybars*'ın takip ettiği İslâm siyasetinin yalnızca bir cephesidir. Onun Anadolu'da Moğollara karşı isyan eden başta Karamanoğulları olmak üzere²⁶, çeşitli Türk beyliklerini desteklemesi ve Moğol zulmünden kaçarak Suriye'ye sığınan yaklaşık 40 bin hanelik çeşitli Türkmen aşiretlerinin Antakya ile Gazze arasındaki topraklarda yer göstererek iskân etmesi²⁷ bu siyasetin bir başka cephesi olarak karşımıza çıkar.

Baybars'ın Moğollara karşı başlattığı cihad sadece askeri sahada olmamıştır. Karşısına çıkan her fırsattan istifade etmesini çok iyi bilen

Sina'âti'l-İnşâ, Kahire 1913-1919, XIV, 155; İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi* (Trc.Ş. Yaltkaya), İst. 1941, s. 87.

²⁴ Kalkaşandî, İbn Abdî'z-Zâhir'den naklen, *Subhu'l-A'şâ* XIV, s. 158-159; İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, 88-89.

²⁵ İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, s.92; el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk*, I, 633.

²⁶ İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, s.76-77, 90-91; el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 631.

²⁷ İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, s.171.

Baybars, İlhanlıların akrabası durumunda olan Altınorda devleti ile de siyasi münasebetlere girmiş ve bu devletle İlhanlılara karşı bir ittifak tesis etmeye muvaffak olmuştur.

Memluk Sultanının Altınorda Hanı *Berke* ile ittifak tesis etmesinde rol oynayan amillerin başında ilk sırayı İslâm dini alır. Tahta çıktığı andan itibaren İran Moğollarına karşı kendisine güçlü bir müttefik arayan *Baybars*, uzun zamandan beri tacirler vasıtasıyla Altınorda devleti hakkında bilgi toplamakta idi. O, hem *Berke Han*'ın İslâmiyeti kabul ettiğini hem de, *Hülagu* ile Azarbaycan'ın paylaşılması sebebiyle ihtilafa düştüğünü öğrenince derhal harekete geçti. İçinde bulunduğu durum münasebetiyle *Berke Han*'ın kendisiyle kolayca ittifak tesis edeceğine inanan *Baybars*, Alan tacirleri vasıtasıyla ona bir mektup gönderdi. Mektubunda İslâm dinini kabul ettiği için *Berke Han*'ı tebrik eden Memlûk Sultanı, İslâm'ın şartlarından birisinin de kafirler ile cihad etmek olduğunu ifadeyle onu İlhanlılara karşı savaşa teşvik ediyordu²⁸.

Olaylar kısa zaman dilimi içerisinde *Baybars*'ın istediği doğrultuda gelişme gösterdi. Gerçekten de *Berke*, bu ittifak teklifini memnuniyetle kabul ettiği gibi, bir iyi niyet göstergesi olarak *Hülagu*'nun ordusunda bulunan Altınorda askerlerinin Mısır sultanına iltica etmelerini emretti²⁹. Böylece aynı dine mensup iki hükümdar arasında ortak bir düşman olan İlhanlılara karşı büyük bir ittifak tesis edilmiş oluyordu. *Baybars* ile *Berke* arasında başlayıp halefleri zamanında da uzun yıllar devam eden bu ittifak, sadece karşılıklı elçi teâtisi ve hediye alış verişinden ibaret kalmış daha öteye geçememiştir.

Suriye'deki müfrid şîî-İsmailî fırkasına mensup bakiyyeleri temizleyerek Sünnî akîdeyi hakim kılması da, Memlûk sultanı *Baybars*'a İslâm âleminde önemli bir mevki kazandırmıştır.

İsmailiyye fırkasının en şaşaalı devri, *Hasan Sabbah* ile başlar. Mısır Fatımî Halifesi *el-Mustansır* ile görüştükten sonra bu

²⁸ İbn Abdî'z-Zâhir, *Siret...*, s.268; el-Makrizi, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 465.

²⁹ el-Makrizi, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 473-474.

mezhebin ateşli bir taraftarı olan *Hasan Sabbah*, Şiî Fatımî Halifeliği adına propaganda yapmak için İran taraftarlarına gitti. 1090 yılında zaptedilmesi çok güç olan Alamut kalesini ele geçirerek burada teröre dayalı bir Bâtınî teşkilâtı kurdu³⁰. Muhaliflerini Dâî adını verdiği fedâileri tarafından, kendine has bir yöntemle ortadan kaldırarak etrafa korku ve dehşet saçan *Hasan Sabbah*'ın bu teşkilatı, Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasında da başlıca rol oynayan âmiller arasında yer almıştır.

Batılı tarihçilerin Haşhaşîler dediği bu terör teşkilâtı, XII. asırda faaliyetlerini Suriye üzerine kaydırıldı. Bu yüzyıllarda Haçlı ordularının Suriye üzerine yaptıkları seferler ve Selçuklu hanedan üyeleri arasındaki saltanat mücadeleleri sebebiyle İsmailiye hareketinin bu bölgede yayılması için zemin çok müsait idi. Ayrıca Suriye ahalisi içerisinde, öteden beri mevcut müfrid akîdelere sahip olan büyük bir kısmının, Bâtınî Dâîlerine hüsn-ü kabul gösterecekleri tabii idi. Nitekim, kısa bir hazırlık devresinden sonra Suriye'de pek çok kaleyi ele geçiren İsmailîler, burada Alamut'a bağlı bir teşkilât kurdular³¹. Suriye Selçuklu devleti hükümdarı Rıdvan'ın (1095-1113), Haçlılara karşı Suriye'deki İsmailîlerden yardı istemesi onların kuvvetli bir teşkilâta sahip olduğunu gösterir³².

İlhanlı hükümdarı *Hülagu*'nun 1256 yılında İran'daki Bâtınî teşkilâtının merkezi Alamut'u ve diğer Bâtınî kalelerini ele geçirmesiyle, yıllardır halka dehşet saçan bu terör yuvaları susturulmuş oldu³³.

Bu teşkilâtın Suriye'deki şubesi ise, Memlûk sultanı *Baybars*'ın saltanatı zamanında son bulmuştur. İsmailîlerin Suriye'deki faaliyetlerini ve güçlerini takdir eden *Baybars*, iki büyük düşmanı Franklar ve Moğollara karşı girişeceği bir mücadelede bunların da dahilinde bir çıban başı olacağını düşünüyordu. Eğer böyle bir ihtimal gerçekleşirse *Baybars*, düşmanlarının yapacağı üçlü bir ittifak karşısında kısa kaç içinde kalarak yok olmaya

³⁰ M.Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ank. 1982, s. 210.

³¹ B. Lewis, "İsmailîler", maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*

³² M.A.Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, 218.

³³ B.Spuler, *Iran Moğolları* (Trc. C.Köprülü), Ank. 1957, s.60-61.

mahkûm olacaktı. Gerçi İsmailîlerin, İran'da Bâtınîlere karşı gerçekleştirdikleri katliâmdan sonra Moğollar ile bir araya gelmeleri mümkün görünmüyordu. Fakat Franklar ile yapacakları bir ittifak dahi *Baybars*'a korkulu anlar yaşatmaya yetecekti. Bütün bu ihtimalleri göz önünde bulunduran *Baybars*, saltanatının ilk yıllarında İsmailîlere karşı tavizkâr bir siyaset takip etti. Hatta *Baybars*'ın bu müsamahakâr tutumundan cesaret alan İsmailî liderleri, 1266 yılında Memlûk sultanına bir elçi heyeti göndererek Eyyubî Meliki en-Nâsır zamanında kendilerine iktâ olarak verilen daha sonra ise ellerinden alınan bazı kalelerin kendileine iadesini dahi talep ettiler³⁴. Yukarıda izahına çalıştığımız sebebler dolayısıyla *Baybars* bu talepleri kabul etmek mecburiyetinde kaldı. Fakat en küçük hatayı dahi affetmez bir mizaca sahip olan *Baybars*'ın eline geçireceği ilk fırsatta İsmailîlere karşı bir temizlik harekâtına girişeceği bir gerçektir.

Nitekim *Baybars*, ancak 1267 yılında böyle bir imkana kavuştu. Bu tarihte İsmailîlere ait bölge ve kalelere giden ticaret kervanlarından vergi alınmasını emreden *Baybars*, bu uygulama ile İsmailîleri ekonomik yönden zayıflatmak amacını taşıyordu. Memlûk sultanı, İsmailîlerin bu uygulamaya son verilmesi yolundaki taleplerini reddettiği gibi, onların Suriye'deki Haçlı Kontluklarına verdikleri yıllık verginin de bundan sonra kendisine ödenmesini emretti³⁵. *Baybars*'ın bu kararlı tutumu karşısında İsmailî liderleri bu talepleri yerine getirmek zorunda kaldılar. Böylece *Baybars*, hem İsmailîleri kendisine tabî hale getirmiş hem de Haçlıları malî sıkıntı içerisine sokmuş oldu.

Baybars'ın İsmailîlere karşı asıl ve kesin harekâtı ise 1270-1273 yılları arasında oldu. Bu tarihler arasında *Baybars*, İsmailîlerin sahip oldukları kaleleri gerçekleştirdiği bir dizi askeri harekât ile kısa zamanda ele geçirerek Suriye'deki İsmailî varlığına son verdi³⁶. *Baybars*'ın,

³⁴ İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s.130; Yununî, Zeyl, I, 459.

³⁵ A. Khowaitir, *Baibars The First...*, s. 124.

³⁶ İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 150; el-Makrizi, *Kitabu's- Sülûk...*, I, 586-

İsmaililere karşı gerçekleştirdiği bu hareket ile Suriye'deki Şîî hareketi son bulmuş ve bu bölgede Sunnî âkîde hâkim olmuştur.

Aslında *Baybars*'ın haricî siyaseti, İslâm âleminin iki büyük düşmanı Moğollar ile Haçlılara karşı yaptığı cihad üzerine bina edilmiştir. Bu sebeble *Baybars*'ın takip ettiği İslâmcı siyasetin ana umdelerinden birisini de, Suriye ve Kıbrıs'taki Haçlı kontlukları ile Çukurova Ermeni Krallığına karşı gerçekleştirdiği mücadeleler teşkil eder.

Tarihe karşı büyük merakı olan ve fırsat buldukça *Kadı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir* ile beraber sık sık tarihi kitaplar okuyan *Baybars*, Haçlıların 1099 yılında Kudüs'ü ele geçirdiklerinde yaptıkları yağma ve kıtâli unutmamıştı. Samimi bir müslüman olarak *Baybars*, İslâm âlemine en az Moğollar kadar zarar vermiş, daha da vermeye devam edecek olan Haçlıların, Suriye gibi İslâm beldelerinin orta yeride çıban başı olarak kalmasına asla müsaade edemezdi.

Haçlı seferleri sırasında Suriye'nin sahil kısımlarını işgal ederek buralarda şehir devletleri ve küçük kontluklar kuran Haçlılar, *Baybars*'ın saltanatının ilk yıllarında herhangi bir tehlike teşkil etmiyorlardı. Fakat Avrupa'dan alacakları muhtemel bir yardım ile veya Moğollarla yapacakları bir ittifakla İslâm âlemi için büyük bir tehlike arzedecekleri muhakkak idi. Nitekim *Baybars*, 1264 Kasım'ında böyle bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı. Memlûk sultanı bu tarihte, Haçlılar ile ittifak halinde hareket eden Moğolların, Bire üzerine yaptıkları saldırıyı berteraf edinceye kadar çok sıkıntılı anlar yaşamıştı³⁷. Bu sebeble *Baybars*'ın eline geçirdiği ilk fırsatta Haçlılara karşı harekete geçeceği muhakkak idi.

Saltanatının ilk yıllarını ortaya çıkan isyanları bastırmak ve otoritesini tesis etmekle geçiren *Baybars*, Haçlılara karşı başlangıçta ciddi hiçbir faaliyette bulunamadı. Hatta 1261 yılında Yafa Kontu *John İbelin* ile Dimaşk-Yafa arasındaki ticaretin devamı için bir sulh ve dostluk anlaşması dahi imzaladı³⁸.

587,593,599.

³⁷ el-Makrizi, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 525.

³⁸ İbn Abdi'z-Zâhir, *Siret...*, s. 285-286; el-Makrizi, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 464.

Baybars, bir taraftan da bu cihadın bir sonucu olarak İslam beldelerinin ekonomik ve ticari yönden herhangi bir zarara uğramasını istemiyordu. Nitekim *Baybars*'ın korkusu kısa süre içinde gerçekleşti. 1261 yılında Baalbek ve Beyrut bölgelerinde yağma ve gözdağı hareketinde bulunan *Baybars*'a misilleme olarak Haçlılar sert bir şekilde cevap verdiler. Haçlı Kontlukları Avrupa'dan deniz yoluyla gelen ve Memlûk devletine satışı yapılan ticaret mallarının satışını durdurarak bir ambargo uyguladılar. Bu ambargo neticesinde Mısır'da kıtlık ve fahiş bir fiyat artışı başgösterdi. Bu durum karşısında Memlûk sultanı haçlıların istekleri doğrultusunda barış yapmak zorunda kaldı³⁹.

Baybars bütün bu tehlikeler karşısında ancak 1265 yılında Haçlılara karşı ciddi bir bertaraf etme harekâtına girişti. Bu yılın ilkbaharında ordusuyla Kahire'den hareket eden *Baybars* çok kısa bir süre içerisinde Haçlıların müstahkem kalelerinden Kayseriyye, Hayfa ve Arsuf'u ele geçirdi⁴⁰. Bir yıl sonra 1266 yılında tekrar Haçlılara karşı harekete geçen *Baybars*, bu sefer de, önemli Haçlı şehirleri arasında yer alan Safed'i ele geçirdi⁴¹. Safed'in fethini 1268-1269 yıllarında sırası ile Şakif, Yafa, Antakya'nın fethi izledi⁴².

Antakya, Haçlıların Kuzey Suriye'de kurdukları ilk büyük garnizonlardan birisiydi. Yaklaşık 171 yıl Haçlı idaresinde kalan Antakya'nın *Baybars* tarafından fethedilmesi, Haçlılara vurulan en büyük darbe oldu. Nitekim bunun neticesinde Avrupalı Hıristiyan devletler Suriye Haçlı Kontluklarına yardım etmek için harekete geçtiler. Aslında Avrupa'daki bu yardım hazırlıklarının başlamasında İlhanlı hükümdarı *Abaka*'nın da büyük rolü olmuştu.

³⁹ İbn Abdî'z-Zâhir, *Siret...*, s. 286; el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 464.

⁴⁰ Yununî, *Zeyl...*, C.II, s.319; el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 527-530.

⁴¹ el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 547; İbn Tanrıberdî, *el-Nücûmu'z-Zâhire...*, IX, 138; S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* (Trc. F. İşıltan), Ank. 1987, III, 273.

⁴² Yununî, *Zeyl...*, C.II, s. 382; el-Makrizî, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 567; S.Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, 277.

Moğollar Hülagu zamanında olduğu gibi *Abaka* zamanında da, daima Müslümanlara karşı Hıristiyanları himaye eden bir politika izlemişlerdi. *Baybars* ile *Berke*'nin 1261 yılında kendisine karşı tesis ettikleri ittifaktan tedirgin olan *Abaka*, Hıristiyan Avrupa'dan yardım talebinde bulunmak üzere Papa'ya bir elçi heyeti gönderdi. Avrupa'da teşkil edilecek bir Haçlı ordusunun Mısır'a saldırması halinde *Abaka* da Suriye'den saldırıya geçecek böylece kısaç içine alınan Memlûk ordusu kolayca ortadan kaldırılacaktı. Papa'nın yaptığı çağrılara ilk icâbet eden Aragon Kralı *I. James* oldu. *James* emrindeki büyük bir ordu ile Suriye üzerine yola çıktıysa da, yolda yakalandığı fırtına sebebiyle büyük zayıat vererek geri dönmek mecburiyetinde kalmıştı⁴³. Daha sonra yine bu şekilde yardım çağrılarına icabet ederek harekete geçen Fransa Kralı *IX. Louis*, yolculuk esnasında sefer yönünü değiştirdiği Tunus'ta bir savaşta ölmesiyle, *Abaka*'nın yapmış olduğu bütün plânlar da böylece suya düşmüş oldu⁴⁴.

Bu büyük tehlikeyi böylece atlatan *Baybars*, Haçlılara karşı yeniden harekete geçerek 1271 yılında Safiyta ve Hısnu'l-Akkar'ı fethetti. Bu geniş çaplı fetih hareketından sonra Haçlıların elinde Akka ve Tarablus ile bir kaç küçük kaleden başka bir şey kalmamıştı. Suriye'deki Haçlı hakimiyetine tamamen son vermeye kararlı olan *Baybars*'ın 1277 yılında aniden ölümü üzerine, geride kalan Haçlı kalelerinin fethinin tamamlanması işi haleflerine kalmış oldu.

Baybars, Kıbrıs Haçlı Krallığının Suriye'deki Haçlı kontluklarına yardımda bulunması üzerine 1271 yılında Kıbrıs'a 17 parçalık bir donanma göndererek adayı ele geçirme teşebbüsünde bulundu. Fakat henüz deniz tecrübesi olmayan Memlûk donanması yakalandığı fırtınada parçalandı. Ancak pek az gemi geri dönmeyi başarabildi⁴⁵. Hıristiyan devletler karşısında ilk ve tek yenilgisini almış olan *Baybars*,

⁴³ el-Makrizi, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 584-585.

⁴⁴ A. Khowaitir, *Baibars The First...*, s. 108.

⁴⁵ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, 147; el-Makrizi, *Kitabu's-Sülûk...*, I, 593.

Kıbrıs üzerine ikinci bir sefer yapmaya bir daha fırsat bulamadı.

Moğollardan aldığı destek sayesinde iyice cesaretlenen Kilikya Ermeni krallığı, müslüman hac ve ticaret kervanlarına saldırılarda bulunmaya başlamıştı. Hatta sınırları dahilindeki Türkmenlere de saldırarak yağma ve kıtalde bulunan Ermenilere karşı *Baybars*, iki büyük sefer esnasında başta başkent Sis olmak üzere Misis, Ezine, Ayas ve Tarsus gibi pek çok Ermeni şehri yağma ve tahrip edildi. Bu seferde esir alınan Kralın oğlu *Leon*, daha sonra Moğollar elinde esir bulunan Memlûk emirlerinden *Sunkuru'l-Aşkar* ile mübadele edilmek suretiyle serbest bırakıldı⁴⁶.

Baybars Ermeni Krallığı üzerine ikinci büyük seferini ise 1275 yılında yaptı. Bu tarihte Anadolu Selçuklu devletinden gelen yardım çağrılarına icabet etmek için harekete geçeceği zaman, ordusunun sefer yönü üzerindeki engelleri kaldırmak bahanesiyle Ermeni Krallığı arazisine girdi. Bizzat ordusunun başında olduğu halde Ermeni başkenti Sis, Misis, Ayas ve Adana gibi Ermeni şehirlerini yağma ve tahrip ederek pek çok ganimetle Mısır'a döndü⁴⁷.

Memlûk ordusunun özellikle 1266 ve 1275 yıllarında gerçekleştirdiği bu seferler neticesinde Ermeni Krallığı büyük bir nüfus kaybına uğradığı gibi, yapılan tahribat neticesinde de bir daha kendisini toparlayamamıştır⁴⁸.

Baybars'ın şahsiyetinde İslâm dininin yeri ise, Onun cihad anlayışı ile paralellik arzeder. İslâm âlemini maruz kaldığı her türlü tehlikeden korumak için vazifelendirildiği inancı taşıyan *Baybars*'ın bu inancı, Osmanlı Devletindeki "reaya, sultana Allah'ın bir emanetidir" sözü

⁴⁶ İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, s. 139-140; el-Makrizi, *Kitabu's- Sülûk...*, I, 552-555; Ebu'l-Ferec, *Ebu'l-Ferec Tarihi* (Trc. Ö.R. Doğrul), Ank. 1950, II, 586-589.

⁴⁷ İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, 48-49; Ebu'l-Ferec, *Ebu'l-Ferec Tarihi*, 594-595.

⁴⁸ Ebu'l-Ferec, *Baybars*'ı 1275 yılında yaptığı sefer esnasında 60 bin Ermeni'nin öldürüldüğünü ve sayılamıyacak kadar çok Ermeni'nin de esir alınarak Mısır'a götürüldüğünü kaydeder (A.g.e., 595). Bu rakamların fazlaca mübalağalı olduğu düşünülse bile yine de ölü ve esir sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir.

ile aynı ruhu taşımaktadır. *Baybars*'ın hayatından ve icraatlarından bazı örnekler vererek onun İslâm anlayışını ve bu konudaki samimiyetini göstermek daha doğru olur kanaatindeyiz.

1264 kışında Moğolların Bire üzerine saldırıya geçtiğini haber aldığı zaman, hazırlıksız bir şekilde yakalanan *Baybars*, orduyu toplayamadığı için, sadece kendi memlûklerinden olan Hassa Birliği ile Bire'ye yardıma koşmak mecburiyetinde kalmıştı. Kahire'den hazırlıksız olarak yola çıkan hassa birliğinde, kısa bir süre sonra hoşnutsuzluk başgösterdiği gibi, bir an önce yardıma varmak gayretiyle ortaya çıkan zorlamadan ve yorgunluktan da yük hayvanlarının pek çoğu telef olmuştu. Bu durum karşısında verdiği emirlerin yerine getirilmesinde lâ-kayt davranıldığını gören *Baybars*, yorgunluktan bî-tâb düşen askerleri bizzat kendisi sopa ile döverek harekete geçirmiş ve “ben burada üç beş deve ile vakit harcayamam. Benim tek düşüncem İslâmın müdafaasıdır” diyerek seferin ehemmiyetine dikkat çekmiştir⁴⁹.

“*Hepiniz çobansınız ve sürünüzden mes'ulsünüz*” Hadis-i Şerîfinin hükmüne tam manasıyla riayet etmeye çalışan *Baybars*, bir defasında ordu sefer halinde iken atlarını bir müslümanın ekili tarlasına bilerek salan ve mahsüle zarar veren bir kaç memlûk askerini “Ben müslümanları kafirlerin saldırı ve yağmasından korumak için sefere giderken siz nasıl olur da bir müslümana zarar verirsiniz” diyerek ibret için burunlarını kesmek suretiyle cezalandırmıştır⁵⁰.

Devlet hazinesine büyük gelir getirmesine rağmen alkollü içki satışını yasaklayarak, sefalet yuvalarını da kapatmıştır. Hayat kadınlarını ise, birer koca buluncaya kadar hapseden *Baybars*, böylece fuhuşu da önlemeye çalışmıştır⁵¹. Ülkesinde şarap içilmesini yasakladığı halde bu emrine uymayan en yakın adamlarından *Sadru'l-Bân*'ı bizzat kendi eliyle idâm etmekten çekinmemiştir⁵².

⁴⁹ el-Makrizi, *Kitabu's- Sülûk...*, I, 524.

⁵⁰ G. Wiet, *l'Egypte Arabe*, s. 428.

⁵¹ el-Makrizi, *Kitabu's- Sülûk...*, I, 578.

⁵² İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s. 64.

Kaynaklar, *Baybars*'ın sık sık tebdil-i kıyafette bulunarak ülkesi dahilinde seyahatlerde bulunduğunu ve tebasının şikayetlerin bizzat dinlediğini ve ona göre tedbirler aldığını kaydeder. Bu meyanda yaptığı zulüm nedeniyle halkın kendisinden şikayette bulunduğu İskenderiye valisinin bizzat kendi eliyle cezalandırmıştır⁵³. Moğolların Şam bölgesine yaptıkları bir saldırıda gerekli müdafaayı yapmadan geri çekilen yakın emirlerinden *Şihâbu' d-Dîn el-Kaymererî*'yi İslâm beldelerini müdafaada gayret göstermediği için derhal görevinden azletmiştir⁵⁴.

Bununla birlikte kaynaklar, onun eğlence ve zevk u sefâ içerisinde yaşadığına dair bir tek kayıt dahi düşmezler. Nitekim, Anadolu seferi esnasında, Kayseri'de Selçuklu tahtına oturan *Baybars*'ı eğlendirmek isteyen Selçuklu ricâli, kendi âdetleri üzere çalgıcı ve rakkaslar getirmişlerdi. Onların bu hareketi karşısında büyük bir öfkeye kapılan Memlûk Sultanı, "ben buraya eğlenmeye gelmedim. Burası eğlence makâmı değil, şükür makâmıdır, gidin başkalarını eğlendirin" sözleriyle rakkasları huzurundan kovarak, Selçuklu ricaline de neden Moğol istilasına dũcâr olduklarına dair anlamlı bir ders vermiştir⁵⁵.

Eğlence ve sefahat hırsından tamamıyla uzak olan *Baybars*, boş vakitlerini çevgan, okçuluk ve av eğlenceleri gibi askerlik oyunlarıyla geçirirdi. Çevgan oynamayı çok seven *Baybars*, Kahire'de bulunduğu zaman haftada iki gün, Dımaşk'ta olduğu zaman da haftada bir gün mutlaka çevgan oynardı⁵⁶. Askerlerini sık sık iki kısma ayırarak savaş talimi yaptıran *Baybars*, böylece onları sulh zamanında dahi disiplin ve idman altında tutuyor, gevşeklik ve tembellik göstermelerini istemiyordu.

Baybars'ın dini faaliyetleri içerisinde yer alan bir başka önemli icraatı da, adliye teşkilâtında yaptığı yeniliktir. *Baybars*'ın saltanatından

⁵³ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s.48.

⁵⁴ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s. 148.

⁵⁵ Kalkaşandî, *Subhu'l-A'sâ...*, XIV, 156.

⁵⁶ el-Makrizi, *Kitabu' s- Sülûk...*, I, 637.

önce Şafi'î mezhebinin Mısır'da gözle görünür bir nüfuzu vardı. Mezhep kavgalarının körükleyen bu durum *Baybars*'ı devamlı surette rahatsız etmekteydi. Bu sebeple O, 1265 yılında Memlûk Devleti sınırları dahilindeki her şehire dört mezhepten (Hanefî, Şâfi'î, Hanbelî ve Mâliki) kadı tayin ederek⁵⁷, muhtemel bir mezhep kavgasını önlediği gibi, Şâfi'î mezhebinin de rahatsız edici nüfuzunu kırmış oldu. O, bununla da kalmamış başlıca Medresetü's-Sa'îdiye ve Medresetü'z-Zâhiriyye adı altında yaptırdığı çeşitli medreselere de dört mezhepten kadı ve müderrisler tayin ederek⁵⁸ İslâmî ilimlerin yayılmasına hizmette bulunmuştur.

⁵⁷ İbn Abdi'z-Zâhir, *Sirat...*, s. 329; İbn Tanrıberdî, *el-Nücûmü'z-Zâhire...*, IX, 121.

⁵⁸ Suyutî, *Hüsnü'l-Muhâdara Fî Ahbârı Mısır ve'l-Kahire*, Kahire 1321 (1905), II, 160.

